

Шевчук А.В.

Інтеграція освіти, науки і культури в транскордонному просторі України і ЄС

У статті розглянуто процес інтеграції освіти, науки і культури в транскордонному просторі України і ЄС та його можливі наслідки. Проаналізовано сучасні тенденції в освітній міграції в транскордонному просторі України і ЄС та втрати регіональної економіки нашої держави від масового виїзду абітурієнтів з метою навчання за кордон. Запропоновано способи запобігання втрат від міграційних освітніх процесів у транскордонному просторі.

Ключові слова: інтеграція, транскордонний простір, регіональні освітні системи.

Окрім того, що освітні заклади повинні активно й ефективно співпрацювати з бізнес-структурами, наукою та владою, постає потреба синергетики їх діяльності зі сферою культури. Насправді освіта і культура – нерозривно пов'язані. У випадку розриву цих сфер має місце деформація ціннісних орієнтирів суспільства з хаотичним розвитком і вбиранням окремих інституціональних характеристик інших держав (регіонів). Освіта повинна мати випереджувальний характер відносно сфери культури, виконуючи просвітницько-виховницьку функцію згідно визначених ціннісних, моральних, культурологічних засад. У контексті переходу України до інформаційного суспільства з прагненнями реалізації євроінтеграційного вибору постає питання міри інтеграції освіти, науки і культури регіонів України з відповідними європейськими сферами. При цьому вкрай важливим є враховувати регіональну специфіку з наближенням до державних кордонів та регіонів інших держав, що детермінує можливості освітніх міграцій, більш тісну співпрацю в сферах науки і культури. Складність процесності інтеграції освіти, науки і культури з стандартами ЄС вимагає поступовості з першочерговою орієнтованістю на транскордонний простір. Таким чином, відповідні території, що знаходяться в полі транскордонності можуть слугувати просторовими ареалами пілотності впровадження нових рішень

ефективізації співпраці у сфері освіти з метою здобуття конкурентних переваг у більшому масштабі. У зв'язку з цим вивчення специфіки інтеграції освіти з наукою і культурою у рамках транскордонного співробітництва як важливого етапу повної інтеграції до стандартів ЄС з одночасною неприпустимістю націоідентичних втрат є важливим напрямом сучасних наукових досліджень.

Проблеми формування та розвитку сфери освітніх послуг досліджувалися у наукових працях О.Власюка, І.Гнибіденка, О.Грішнкової, Т.Драгунової, Е.Лібанової, О.Піскуна, С.Пирожкова, О.Позняка, І.Прибиткової, М.Романюка, Л. Семів, Л. Янковської, О.Хомри, Дж. Кнайт, Р. Патори, В. Бергсдорфа та інших. Більшість вітчизняних дослідників з цього переліку також у своїх наукових працях досліджують інтеграцію освіти України та ЄС. Відтак дане дослідження ґрунтується на стикі напрацьованих цих двох напрямів і вирізняється актуальністю у зв'язку з потребою наукових обґрунтувань перспективності для України євроінтеграції, в тому числі в контексті здобуття нових можливостей розвитку освітньої сфери.

Мета даного дослідження – визначити шляхи інтеграції освіти, науки і культури в транскордонному просторі України і ЄС та можливі наслідки для регіональних освітніх систем нашої держави від цього процесу.

Актуальність даного дослідження зростає в зв'язку з постійним реформуванням освітньої системи України за останні роки, що може викликати як позитивні, так і негативні наслідки для формування регіонального ринку праці та євроінтеграційним прагненням України. Наслідком сутнісних трансформаційних процесів суспільства в ЄС стало формування Концепції створення європейського простору вищої освіти як головного способу забезпечення мобільності громадян і підготовленості їх до трудового найму, а також всебічного розвитку континенту, введення принципу «центральної ролі університетів у розвитку європейського культурного виміру», що диктують необхідність змін у системі вищої освіти у стимулюванні регіонального розвитку [1, с. 11]. У той же час інноваційне наповнення як освітнього процесу, так і самого процесу виробництва очевидно відіграє ключову роль для соціально-економічного розвитку регіонів. Подібна схема активно підтримується ЄС і викладена в документі «Інноваційна політика: оновлення підходів Союзу в контексті Лісабонської стратегії» [2].

Потреба інтеграції вітчизняної системи освіти до європейських стандартів

постала за умов реальної перспективності вступу до ЄС. За таких умов виникає необхідність обґрунтування міри такої інтеграції, зокрема через активізацію транскордонної співпраці. Перш ніж обґрунтувати міру інтеграції освіти, науки і культури регіонів України в європейський простір в транскордонному просторі, з'ясуємо просторово-функціональні можливості такої інтеграції. Як відомо, серед ознак інформаційного суспільства – активне впровадження і використання інформаційних технологій. Відповідно напрями інтеграції регіональних освітніх систем в Україні повинні передбачати формування як реального, так і віртуального простору взаємодій (рис. 1). Віртуальний простір взаємодій, сформований унаслідок віртуалізації освітнього процесу, для вітчизняних регіональних освітніх систем у співвіднесенні до європейського освітнього простору повинен бути значно масштабнішим і функціонально організованим. Регіональні освітні системи при цьому мвють формувати комплексні утворення, що: надають освітні послуги та забезпечують якісний освітній процес; є осередком наукової діяльності; є осередком культурного життя молоді зі збереженням кращих ознак національного інституціонального середовища.

Таким чином, інтеграція вітчизняних освіти, науки й культури в рамках інтеграції України в ЄС в транскордонному просторі може здійснювати як через прямі контакти (взаємодії), так і шляхом активних віртуалізованих взаємодій, що в умовах інформаційного суспільства є цілком реальним. По суті для України міра інтеграції вітчизняного освітнього простору в європейський повинна детермінуватись здатністю конкурувати у віртуальному просторі. Поширення різних форм дистанційного навчання – важливий перший етап органічного, побудованого на конкурентних засадах входження щойно сформованих регіональних освітніх систем у світовий освітній простір, у тому числі в європейський, без суттєвого навантаження на транскордонний простір.

Рис. 1. Простір взаємодій українських та європейських регіональних освітніх систем*

*Складено автором

Обґрунтуємо міру інтеграції освіти, науки і культури регіонів України як базу конвергенції української освіти до європейської з пріоритетом активізації співпраці в транскордонному просторі. Питання потреби конвергенції вітчизняної освіти з європейською загострюється вже тривалий період часу. Його невирішення лише поглиблює дивергенцію стандартів освіти в Україні відносно стандартів розвинених країн. Тому слід чітко окреслити, за якими напрямками та в яких сферах повинне відбуватися зближення вітчизняної освіти з європейською, не руйнуючи при цьому інституціонального середовища регіональних освітніх систем (рис. 2).

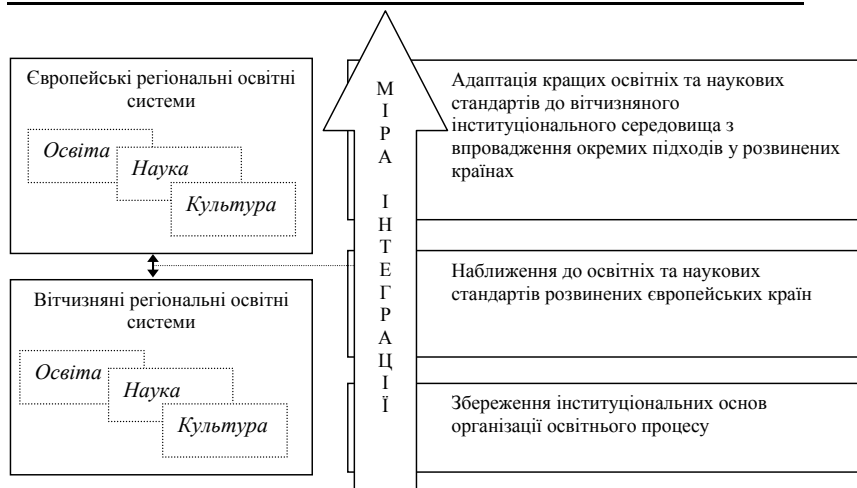

Рис. 2. Теоретичне обґрунтування міри інтеграції вітчизняних регіональних освітніх систем в європейський освітній простір*

* Складено автором

Вибір освіти, науки і культури як базисних сфер інтеграції з ЄС є цілком очевидним. Оскільки вітчизняна система економіки є по суті зруйнованою за характеристиками розвитку реального сектору (вітчизняний продукт у більшості випадків є неконкурентоспроможним з продукцією розвинених країн), то реальна й плідна співпраця може розвиватись саме у згаданих сферах, причому на рівноправних засадах.

У той же час країни Центральної та Східної Європи в останні роки значно активізували свої програми навчання для іноземних студентів, зокрема в рамках транскордонного співробітництва. Для держави це дозволяє забезпечувати розвиток своїх регіональних освітніх систем шляхом залучення студентів, що оплачують навчання. У випадку безкоштовних варіантів навчання чи навіть виплати стипендії ставиться вимога роботи у державі навчання певної кількості років для компенсації, чим задовольняється попит регіональних ринків праці та забезпечуються необхідні темпи розвитку економіки. У такому випадку економіка переважно отримує набагато краще підготовленого спеціаліста, який вже знає мову держави, місцевий менталітет і з вищою імовірністю в майбутньому залишиться проживати в цій державі, ефективно працювати та запобігати ментального дисонансу з місцевими умовами, ніж звичайний працівник-

мігрант. У зв'язку з цим створено спеціальні програми залучення студентів з інших країн, у тому числі з України. Кількість українських студентів, що виїжджають навчатися за кордон, особливо в Польщу, зростає з кожним днем. Цьому сприяє і територіальна наближеність до західного кордону регіональних освітніх систем Польщі, що входять у зону транскордоння, що все більше залучає студентів з України до навчання в сусідніх повітах.

В останні роки в Польщі та Чехії з'явилося чимало організацій та ВНЗ, які пропонують навчання українським абітурієнтам, що закінчили середню школу. Серед них – «Євро Універ» (<http://www.eurouniver.com.ua/>), Центр Європейської Освіти (<http://osvita.eu/ua/catalog/service/education-in-poland/>) та багато інших. Причому ціни на навчання та підготовчі курси є досить демократичні і в багатьох випадках нижчі за ціни навчання за семестр в українському ВНЗ III-IV рівня акредитації в великому обласному центрі. Вітчизняні ВНЗ ще не встигли визначити масштаби проблеми від конкуренції з вузами інших держав за рахунок своєї великої інертності, непристосованості до ринкової конкуренції за платного студента. З іншого боку українські ВНЗ користуються попитом у студентів з Екватору, Китаю, Нігерії та Індії, за рахунок чого отримують певну компенсацію [3]. Але конкуренцію витримує обмежена кількість ВНЗ з таких спеціалізацій, як медицина та іноземні мови, де навчання в Україні є фактично занижене через наявність старих кадрів, що не можуть уже змінити місце праці і куди висококваліфікована молодь навряд піде працювати, тому що зможе отримати набагато більшу заробітну плату і реалізацію в комерційних фірмах. Такий стан справ приведе в перспективі до падіння якості навчання та відтоку іноземних студентів навіть з цих країн. Ситуація у ВНЗ, що не мають попиту в будь-яких закордонних студентів, особливо в приватних, ускладнилась ще й з підвищенням планки результатів незалежного оцінювання з профільного предмету та демографічного провалу в кінці 90-х рр. минулого століття, що тепер відгукується низькою кількістю абітурієнтів. Таким чином, усе більше випускників середніх шкіл, що недобрали балів незалежного оцінювання, спрямували свій погляд на навчальні заклади країн Центральної Європи як можливу альтернативу вітчизняним ще й з можливістю більшої перспективи працевлаштування в подальшому за кордоном. При цьому варто відзначити, що за сучасним економічним становищем такі країни, як Чехія і Польща будуть у значному вииграші в перспективі вибору місця навчання вітчизняним абітурієнтом.

Підсумувати можливі переваги та недоліки регіональних освітніх систем і

національних економік від ситуації, що склалась можна в наступній таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка наслідків змін на ринку регіональних освітніх послуг
України та ЄС*

Сфера впливу	Країни ЄС		Україна	
	Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Регіональні освітні системи	Можливість більшого залучення коштів навчальними закладами від платників, розвиток навчальної інфраструктури з надходжень, залучення більш кваліфікованих викладацьких кадрів	Ріст конкуренції з вітчизняними абітурієнтами	Вивільнення місць навчання для платників з інших країн	Зменшення кількості студентів, нестача коштів для розвитку навчальної інфраструктури, зменшення ринку для приватних навчальних закладів.
Регіональний ринок праці та національна економіка	Швидка адаптація мігрантів, що навчалися в країні, задоволення попиту на працівників високої кваліфікації власної підготовки	Ріст конкуренції на регіональних ринках праці, невдоволеність місцевого населення, посилення конфліктів на цьому ґрунті	Зменшення кількості безробітних	Зменшення кількості працівників вітчизняної підготовки, виникнення дефіциту кваліфікованих робітників

* Складено автором

Як бачимо, ситуація з ефективним відтворенням регіональних освітніх систем України в найближчі роки може значно ускладнитись через наростаючу конкуренцію з навчальними закладами країн сусідів, котрі можуть скористатися певними недоліками реформування системи освіти України та отримати переваги для своїх регіональних освітніх систем, регіонального ринку праці та національної економіки, зокрема через поетапну активізацію освітньої міграції в рамках транскордонних

переміщень. Ситуацію, що склалася необхідно обов'язково моніторити для визначення необхідних заходів, які обов'язково доведеться приймати у випадку значного відтоку вітчизняних студентів у закордонні навчальні заклади. Такий відтік у першу чергу негативно відобразиться на вітчизняних регіональних освітніх системах і в недалекій перспективі – на вітчизняних регіональних ринках праці та національній економіці.

Труднощі регулювання таких процесів у першу чергу виникають на основі гострого браку інформаційного забезпечення. Так, немає чіткої статистики щодо тих осіб, які виїжджають за кордон на навчання – у наукових роботах та у ЗМІ дані різняться інколи у десятки разів. Загальну кількість студентів, що виїжджають отримувати освіту за кордоном оцінюють від 18-20 тисяч щорічно до 30 тисяч загалом [4]. За офіційними даними звіту польської освітньої організації “Перспективи”, кількість українських студентів, що навчаються в Польщі у 2011/2012 н.р. зростає вдвічі порівняно з 2009/2010 рр. і досягла 6300 осіб. Цього року таке збільшення очікують на число близьке до 10 тисяч [5]. Такі швидкі темпи росту вимагають постановки додаткових завдань, які можливо реалізувати у програмі обліку студентів-мігрантів, метою якої мало б бути:

- визначення наслідків для регіональної економіки та регіональних ринків праці, що пов'язані зі значним відтоком абітурієнтів за кордон;
- облік студентів, що виїжджають на навчання за кордон;
- визначення причин виїзду і розробка заходів їх подальшого вирішення;
- розробка заходів стимулювання можливості повернення студентів після навчання в Україну.

Серед поставлених завдань визначення негативних причин, з яких абітурієнти обирають закордонні вузи, повинне займати пріоритетне місце в зв'язку з можливістю вироблення спільних кроків їх подолання з Міністерством фінансів та Міністерством освіти і науки України. Регіональний розріз опитування причин виїзду серед абітурієнтів дозволить:

- дослідити порушення неперервності освітнього процесу в регіонах держави та усунення цієї сегрегації шляхом відкриття навчальних закладів, яких не вистачає в регіонах;
- визначення регіонів, пріоритетних у підвищенні фінансування освітніх закладів;
- виокремлення напрямків освіти, більш бажаних для навчання за кордоном, та підвищення їх престижності і рівня викладання в Україні.

Особливу увагу також необхідно приділити заходам повернення

студентів, що навчалися за кордоном до національної економіки. Серед таких заходів повинні бути компенсаційні механізми, що дозволяти б отримувати від держави кошти при поверненні та відкритті власної справи чи знаходженні роботи в Україні.

Створенню програм такого плану та визначенню слабких сторін регіональних освітніх систем разом з розробкою компенсаційних механізмів для повернення студентів, що навчалися за кордоном, необхідно приділити велику увагу в процесі євроінтеграційних прагнень нашої держави, адже подальший ріст темпів виїзду абітурієнтів для навчання за кордон з неперверненням може суттєво нашкодити в подальшому економіці України та створити односторонній міграційний рух в транскордонному просторі України й ЄС.

Отже, питання інтеграції освіти, науки і культури в транскордонному просторі України і ЄС може набути найближчим часом особливої ваги. Слабка конкурентоздатність вітчизняних вузів та наукових установ може сприяти великому відтоку студентів на навчання в країни ЄС, що може негативно відобразитись на економіці прикордонних регіонів та держави загалом. У той же час в режимі ізоляції вітчизняна освіта, наука та культура через євроінтеграційні процеси не можуть залишатись. Тому вкрай важливою є оцінка можливих втрат та розробка загальної стратегії інтеграції зі збереженням власних інтересів держави.

Список використаних джерел

1. Долішній М. Стратегія розвитку університетської освіти: європейський, національний та регіональний контекст / Мар'ян Долішній, Любов Семів, Інна Ходикіна // Регіональна економіка. – №3. – 2006. – С. 10-21.
2. Innovation Policy: updating the Union's approach in the context of the Lisbon strategy. Communication from the Commission to the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. – 11.03.2003.
3. Іноземні студенти наступають на франківські ВУЗи. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravda.if.ua/news-30802.html>
4. «Дістало», «набридло», «до побачення» або чому українська молодь «блукає» коридорами престижних закордонних ВУЗів? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://versii.if.ua/publikacii/distalo-nabridlo-do>

---

pobachennya-abo-chomu-ukrayinska-molod-blukaye-koridorami-prestizhnih-zakordonnih-vuziv/

5. Кількість українських студентів у Польщі зросла вдвічі. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://viza.vn.ua/liczba-ukrainskich-studentow-w-polsce-wzroslo-dwukrotnie.html>

Шевчук А.В.

Интеграция образования, науки и культуры в трансграничном пространстве Украины и ЕС

В статье рассмотрен процесс интеграции образования, науки и культуры в трансграничном пространстве Украины и ЕС и его возможные последствия. Проанализированы современные тенденции в образовательной миграции в трансграничном пространстве Украины и ЕС и потери региональной экономики государства от массового выезда абитуриентов для обучения за границу. Предложены способы предотвращения потерь от миграционных образовательных процессов в трансграничном пространстве.

Ключевые слова: интеграция, трансграничное пространство, региональные образовательные системы.

Shevchuk A.V.

Integration of education, science and culture across borders Ukraine and the EU

The integration of education, science and culture across borders Ukraine and the EU and its possible consequences in the article was described. Modern trends in educational migration across borders of Ukraine and the European Union and the loss of the regional economy of the state of the mass exodus of students to study abroad where analyzed. The ways to prevent losses from the migration of educational processes across borders where proposed.

Key words: integration, cross-border area, the regional educational system.